

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност “професор” по професионално направление 2.1. Филология (синтаксис на съвременния испански език), обявен в ДВ, бр. 55/19.07.2011 г. (с единствен кандидат: доц. д-р Милена Борисова Попова)

Доцент д-р Милена Попова участва в конкурса с 3 монографии и 26 статии, посветени на теоретични въпроси от общото, испанското и съпоставителното езикознание. Авторка е също на 3 учебни помагала и на рецензии, които допълват творческия облик на кандидатката.

По отношение на монографичните изследвания, първоначален обект на оценка в настоящия доклад е хабилитационният труд, озаглавен “Семантични и прагматични аспекти на синтактичните категории в съвременния испански език”, 230 стр., разпределени между увод, три глави, заключение и библиография (под печат).

Обектът, целите, задачите и актуалността на хабилитационния труд са изложени във встъпителната част (стр. 4-19).

Успешната разработка на глава I (“Изследователски направления и проблеми, формиращи идейната среда в съвременната синтактична теория” стр. 20-61) и на глава II (“Концептуална база на настоящето изследване. Основни понятия в съвременния синтактичен анализ”, стр. 62-129) е закономерно следствие от критичното прилагане спрямо консултираните източници на оперативната формула “постижения и предели на възможностите”, където *постиженията* предполагат *приемствениост* на утвърдени концепции, докато *пределите на възможностите* са преодолени чрез въвеждането на нови постановки. По този начин почти половината от монографията е превърната в източник за развоя на синтактичните идеи през последните 50 години, разгледан и възприет като процес на надграждане.

Третата глава (стр. 130-203), чийто надслов е изведен в заглавие на монографията, е по същество принос на Попова в опита ѝ да надгради традиционните дефиниции и описания на категориите *подлог*, *пряко* и *косвено* допълнение в съвременния испански език. Тук авторката е оставила редица доказателства за своята теоретическа подготовка и придобитото методологическо умение да създаде *интегрален модел* за анализ на избраните категории, където *Синтаксисът*, *Семантиката* и *Прагматиката* се срещат по необходимост.

Разделът за *подлога* (стр. 131-168) е въведен, съвсем обосновано, с дефиниции, ексцерпирани от български и испански източници, сякаш за да се мотивира заявеното намерение и крайната цел на Попова: да се замени традиционната методология с *интегрален модел* за анализ и описание на избраните синтактични категории. Необходимостта от такава методологическа смяна е заложена в самите дефиниции, които страдат от липса на изчерпателност по отношение на задължителната взаимна зависимост между подлога и сказуемото. Тази двупосочна връзка е доказана от Б. Потие преди половин столетие и е позната в испанистиката с версията «*relación sintáctica de dominio mutuo*», но във въпросните дефиниции (на Гилермо Рохо и Анхел Лопес Гарсия) тя е предвидена. Изтъква се независимостта на подлога в изречението и формалното му съгасуване със сказуемото по лице и число, докато обратната семантична зависимост и предопределеност (на подлога от страна на предиката) остава в сянка. И още една спорна страна на тези дефиниции: те са формулирани с оглед на конкретен език, от което следва, че нямат универсално измерение и не са теория на езика, а непълни встъпления в описателния синтаксис на даден език (в случая – на испанския и на българския).

Приложеният интегрален модел доказва, че подлогът (типичен или нетипичен, т.е. “лош”) не е само съвкупност от формални величини, а е преди всичко синтактична функция със семантични (на предиката) и парадигматични (на обкръжението) параметри, чиято организация е съобразена с «вътрешната форма на езика», за която свидетелстват приведените примери от различни езици. Нетипичните подлози са следствие от общоезикови тенденции към по-голяма абстракция на синтактичните категории, но в испанския език се намесва и факторът “езиков тип”, който предопределя предпочитанието към метафорите за *притежание* и *движение* (от типа *tengo calor, tengo miedo; me da miedo, le da vergüenza; se me pone la carne de gallina* и т.н.). Идеята на Лейкоф и Джонсън за представянето на ментални процеси като реални обекти е принос в испански синтаксис към въпроса за семантичната роля на *експериенцера*, реализиран чрез деиктична възвратна форма за изразяване на различни усещания (гняв, страх, възбуда), от типа *se te fue de la memoria, se me escaró de la mano* и др., като общото при всички конструкции е пълно отсъствие на контрол от страна на субекта. По отношение на сравненията с английския и руския език следва да се оцени положително умението на Попова да създава нова типология, вместо на се придържа към техниката на съпоставителната лингвистика, където изведените общи и специфични особености са

наречени прекалено условно “типологични сходства и разлики между съпоставените езици”.

Разделът за *прякото допълнение* (стр. 168-179) също започва с цитати на дефиниции, съсредоточени главно върху формалните и функционалните особености на категорията, но не и върху ролята на семантичните и прагматичните фактори за синтактичния ѝ статус на “второстепенна част на изречението”. Тези пропуски са отстранени с нови концепции и подходящи примери, чрез които се доказва, че само с формални критерии (прономинализация на номиналната синтаagma с акузативна клитика и нейната пасивна трансформация) не може да се открие присъствието на прякото допълнение. Задължително трябва да се отчитат и семантичните аспекти на сказуемото (агентивни глаголи), и на съществителните имена в ролята на подлог и пряко допълнение, отразяващи характеристиките на участниците в глаголното дейностие (например: одушевеност/неодушевено, определеност/неопределеност, реалност/ нереалност и т.н.). С помощта на тези семантични фактори (десет от които са изведени от трудовете на Хопър, Томпсън и Морено Кабрера, Глава III, стр. 172), Попова постига своята цел: да разграничи *типичното* от *нетипичното* (“лошо”) пряко допълнение. Едно от тези “лоши” допълнения е представено формално от номинална синтаagma с предпоставен функционален индекс *a*, който маркира прекия обект и го разграничава от субекта (главно, когато и двамата участници са рационални същества). Тази привативна опозиция, която има частичен аналог само в румънски, е следствие от прехода на испанския език към *анализизъм*, при което номинативът и акузативът, от една страна, а дативът (+AD) и акузативът, от друга, се изравняват формално. Функционалното разграничение между субекта и обекта се постига чрез индекса *a*, който обаче няма семантичните характеристики на предлог, а е просто формант на синтактичното значение *не субект*. В съпоставителен план, на равнището на система, испанският език е сходен с българския, но на равнище на норма, разграничението се осъществява с различни средства: в испански – посредством индекса *a*, докато българската норма е предпочела пълната и кратката форма за мъжки род на определителния член (срв. *el profesor examina al alumno*, *учителят изпитва ученика*). Подобен контраст предлагат двата езика, когато *одушевеността*, независимо от рационалността, се съчетае с *определеността* или с *познание*, както това е анализирано с конкретни примери от типа:

El entusiasmo vence a la dificultad или *Busco un médico, Busco a un médico. Busco al médico* (стр. 175 и 178). Информационният поток е

ключов фактор за семантичните роли и формалното представяне на прякото допълнение, типично или нетипично. Попова е съумяла да разкрие комплексния и многоаспектен характер на категорията и по този начин е преодоляла традиционния модел, даващ предимство на формалните показатели.

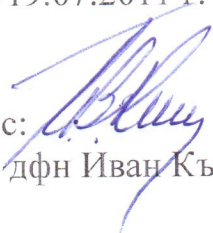
Последователността на изложението се запазва и при третия раздел, посветен на *непрякото допълнение* (стр. 179-193), където приведените в началото дефиниции напомнят за формалните критерии на старите латински граматика. Не липсват, разбира се, и автори структуралисти, които, по традиция, сляпо прилагат сосюровата концепция, че “езикът е форма, а не субстанция”, без да вникнат в текста на *Курса по общо езикознание*, за да разберат, че на същото място Сосюр е постановил: “и нищо не е различно преди да се появи езикът”, т.е. познанието на говорещия за света и за себе си, структурирано в *семантика*. Част от тази когнитивна семантика е в самите аргументи на референциалните *обективни дативи* (истински непреки допълнения, с присъствие или отсъствие във валетната рамка на сказуемото) и в афективните значения на неререференциалните *редундантни дативи*. В определени моменти на тази сложна класификация Попова се опира на Гутиерес Ордонес, но при взаимодействието на датива с прагматичния контекст до кулминацията му в редундантните дативи (коререферентни с подлога, т.е. рефлексивни, и некоререферентни, неререфлексивни) нашата авторка е със самостоятелен принос.

Последният раздел на третата глава (стр. 193-203) е посветен на *диатезата* – термин, който в испанската лингвистика и синоним на *залог* (напр. Емилио Аларкос). Попова обаче обозначава с него низ от функционални промени, които по същество са синтактични редувания на номинални синтагми, разпределени в три групи (*диатезна промяна*, *алтернация* и *метаалтернация* - термините не са много убедителни), обусловени от семантиката на предиката, от поведението на подлога или от други фактори, субективни и факултативни, за маркиране на фокуса в синтактична функция на сказуемно определение. Поставени в логична връзка с категориите подлог, пряко и косвено допълнение, приемам трактовките на трите промени за оригинални постановки на Попова. Изключвам обаче редуванията в рамките на страдателната конструкция, при която тематичното пряко допълнение се издига в статус на подлог (*Педро купи колата. Колата беше купена от Педро*). Този пример доказва, че *залогът* е глаголна категория (произтичаща от отношението на субекта към глаголното действие, по концепцията

на Роман Якобсон), а не е чисто синтактично редуване, свързано със съотношението между синтактичните функции и дискурсивните роли.

По отношение на крайното заключение на труда самооценките са напълно обективни и съотносими с представените постановки и факти в трите глави, както и със заявените цели в уводната част.

За цялостния творчески път на Попова, в теоретичен и в приложен аспект, свидетелстват публикуваните монографии, статии, помагала и рецензии, които може да се приемат и като предпоставки за успешния изход на хабилитационния труд, чиито приноси ми дават основание за следното предложение: да се присъди на доц. д-р Милена Борисова Попова (Роне) академичната длъжност “професор” по професионално направление 2.1. Филология (Синтаксис на съвременния испански език), съгласно конкурс, обявен в ДВ, бр. 55/19.07.2011 г.

Подпис:
(проф. дфн Иван Кънчев)

София , 21 ноември 2011 г.